

УДК 37.032

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Донченко І.А.

I. Вступ

Постановка проблеми педагогічної підтримки професійного розвитку майбутніх викладачів ВНЗ стала актуальною наприкінці ХХ ст. З того часу вийшло у світ чимало наукових праць, присвячених цій проблемі, але масового застосування зазначена технологія так і не набула. Хоча її розвивальний потенціал дає підстави вважати її ефективною умовою розвитку майбутніх педагогів вищої школи.

До проблеми педагогічної підтримки зверталися у своїх наукових працях здебільшого російські автори. Сутність, мета, завдання та особливості організації педагогічної підтримки висвітлені в публікаціях Т.В. Анохіної, В.П. Бедерханової, О.С. Газмана, Н.Б. Крилової, Н.Н. Михайлової, С.Д. Полякова та ін.

Незважаючи на те, що проблема педагогічної підтримки є перспективним напрямом розвитку професійної освіти дорослих, вона досліджувалася здебільшого в межах шкільного навчання дітей. Організація ж педагогічної підтримки професійного розвитку дорослих людей, зокрема майбутніх викладачів ВНЗ залишається не дослідженою в науковій літературі.

II. Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування необхідності організації педагогічної підтримки професійного розвитку майбутніх викладачів ВНЗ у процесі магістерської підготовки. Поставлена мета реалізується у вирішенні таких завдань: визначення специфіки магістерської підготовки викладачів ВНЗ; розкриття сутності педагогічної підтримки; визначення ефективності впливу педагогічної підтримки на розвиток професійної самосвідомості майбутніх викладачів.

III. Результати

Професійне становлення та розвиток майбутніх викладачів ВНЗ відбувається в процесі магістерської підготовки, сутність якої полягає в поглибленій фундаментальній, гуманітарній, соціально-економічній, психолого-педагогічній, спеціальній та науково-практичній спрямованості [11, с. 107].

Аналіз наукової літератури дає можливість визначити організаційні особливості магістерської підготовки майбутніх викладачів вищого навчального закладу до професійної діяльності, а саме:

- не існує переліку вимог при відборі кандидатів у педагоги вищої школи. Тому викладачі майбутніх спеціалістів часто

не є педагогами у вищому професійному й духовно-етичному плані, а здебільшого є вузькопрофесійними, бодай висококваліфікованими, фахівцями з конкретного наукового профілю;

- вади існуючої системи відбору педагогів вищої школи значною мірою спричинені відсутністю у вищій школі теоретичної моделі педагога, а також законодавчих – реальних, а не декларованих вимог до його професійного статусу, який би відповідав цій моделі;
- програми підготовки магістрантів поки що недостатньо враховують специфіку цього періоду розвитку спеціаліста та формуванню мотивів і навичок самоосвіти протягом усього життя [7, с. 36];
- у Державному стандарті освіти відсутні поняття та критерії якості освіти. Крім того, різні характеристики, що в сукупності дають можливість робити висновки щодо якості, часто суперечать одна одній [4, с. 52];
- здобуття цієї спеціальності відбувається в умовах очно-заочної форми навчання протягом одного року, що зменшує потенціал розвивальної ролі ВНЗ. Контакт з викладачами, які б мали стати взірцями, еталонами, на основі яких формувалась би професійна самосвідомість, обмежений у часі та просторі [13, с. 33].

Усі зазначені особливості організації навчально-виховного процесу в магістратурі свідчать про необхідність створення такого освітнього простору, у якому можна було б подолати всі зазначені труднощі на шляху до індивідуалізації магістерської підготовки та ефективного розвитку професійної самосвідомості. На наш погляд, педагогічна підтримка дасть змогу створити таке середовище.

Педагогічна підтримка – це спеціально організований і методично забезпечений психолого-педагогічний супровід самостійної творчої професійної діяльності викладача [1, с. 128]. Вона виступає як частина цілого – освіти поряд з її іншими складовими, саме навчанням та вихованням, і виконує функцію розвитку [5, с. 26].

Предметом педагогічної підтримки є процес спільного з магістрантом визначення його професійних інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання труднощів у процесі досягнення цілей професійного розвитку [6, с. 54].

Мета педагогічної підтримки – супровід магістранта в процесі подолання ним труднощів, які виникають у нього при зустрічі із зовнішніми професійними нормами та вимогами. Завдання викладача, який забезпечує процес професійної підготовки, – надати майбутньому педагогу можливість конструктивного вирішення проблемних ситуацій професійного саморозвитку за рахунок набуття досвіду проектування власної позиції щодо цих ситуацій [9, с. 54].

Викладач у цій ситуації є засобом, за допомогою якого магістрант здатний зайняти рефлексивну позицію щодо проблемної ситуації. Забезпечення рефлексивного простору можливе лише на основі проектного підходу [9, с. 55]. Тому підтримка організовується педагогом як процес переведення життєвої ситуації магістрантів у проект професійної ситуації, через яку особистість отримує можливість зайняти рефлексивну позицію щодо проблемної ситуації, знаходити адекватні способи, які дають йому змогу вибудовувати та реалізовувати власну позицію в ситуації, що склалася [9, с. 57].

Педагогічна підтримка спрямована на розвиток творчої самоорганізації особистості [12, с. 87] та на індивідуалізацію навчального процесу за рахунок допомоги у вирішенні проблем та пізнанні себе [3, с. 40; 5, с. 28]. Індивідуалізація – це діяльність викладача та магістранта, спрямована на підтримку та розвиток того одиничного, особливого, своєрідного, що закладено в цього індивіда від природи або що він отримав у результаті індивідуального досвіду [3, с. 41].

Принциповою є відмінність між педагогічною підтримкою та індивідуальним підходом. Індивідуальний підхід передбачає урахування індивідуальності магістрантів. Педагогічна ж підтримка ставить за мету розвиток унікальності особистості, тоді як індивідуальний підхід передбачає приведення її у відповідність до певних вимог [3, с. 42].

Робота в межах педагогічної підтримки потребує від викладача гуманістичної позиції, особливості якої реалізуються в уявленнях педагога про магістранта та про його прийняття як цінності; уявлення педагога про самого себе, своєї Я-концепції, власного самоприйняття, наявність та пріоритет у структурі цінностей такого елемента, як самоцінність; орієнтація педагога на суттєві характеристики освітньої системи з позиції гуманізму [3, с. 45]. Оскільки суттєвою детермінантою особистісного професійного розвитку магістрантів є особистість викладача, то розвиток професіональної самосвідомості відбувається при взаємодії викладача й магістрантів за механізмом наслідування [14, с. 133].

Ідея педагогічної підтримки базується, по-перше, на психологічних засобах і тре-

нінгових, ігрових та рольових формах роботи, а по-друге, на педагогіці співпраці Ш.А. Амонашвілі [10, с. 59].

Аналогом педагогічної підтримки у світовому освітньому просторі є процес "school-counseling and guidance", "гайденс" – шкільне консультування та керівництво США. У широкому значенні "гайденс" – допомога в будь-яких складних ситуаціях вибору, прийняття рішення або адаптації до нових умов. У вузькому значенні – процес надання допомоги особистості в самопізнанні та пізнанні навколишнього світу з метою використання знань для успішного навчання, професійного самовизначення та розвитку власних здібностей. В Англії сутність педагогічної допомоги й підтримки виявляється в поняттях "pastoral care" – пасторська опіка, "tutoring" – опікунство, "personal and social education" – курс особистісної та соціальної освіти.

У Голландії зміст цього поняття передається словосполученням "school counseling and guidance and career counseling", що перекладається як система психолого-педагогічної допомоги, підтримки людини в освітньому процесі та у виборі професійного шляху [2, с. 69].

Підтримка можлива там і тоді, де і коли є співдія (супровід, співпраця, співпереживання, співчуття) процесам, які базуються на відносній автономії та незалежності особистості/індивідуальності, її самопроцесах: самодіяльності, саморозвитку, саморефлексії, самоідентифікації, самопізнання, самовизначення, самоорганізації, самоконтролю, самовираження, самореалізації, тобто на саморусі індивіда до конкретної мети [8, с. 96]. Тому педагогічна підтримка створює сприятливі умови для розвитку професійної самосвідомості майбутніх викладачів вищого навчального закладу в процесі магістерської підготовки як складного інтегративного феномену.

Наукове дослідження особливостей організації педагогічної підтримки професійного саморозвитку майбутніх викладачів вищого навчального закладу відбувалося в межах діяльності Лабораторії експериментальної педагогіки та психології при КПУ (м. Запоріжжя) (далі по тексту – Лабораторія).

Зустрічі з магістрантами на базі Лабораторії відбувалися систематично один раз на тиждень протягом декількох годин. На засіданнях відбувалося обговорення власних проблем пов'язаних з професійним становленням та розвитком, обговорення наукової літератури, перегляд кінофільмів з наступним психолого-педагогічним їх аналізом, проектування власного професійного майбутнього, розробка нових технологій навчання, а саме різноманітних форм організаційно-діяльничної гри. У контексті розвитку професійної самосвідомості постійно відбувався рефлексивний аналіз власної про-

фесійної Я-концепції, особливостей професійної самоорганізації та професійної рефлексії майбутніми викладачами ВНЗ.

В організаційному (методичному) плані педагогічна підтримка в межах діяльності Лабораторії відбувалася декількома етапами: діагностичний, пошуковий, проектувальний, діяльнісний, рефлексивний.

На діагностичному етапі подавалася підтримка магістрантам у самопізнанні. Було створено умови для діагностики магістрантами власних особливостей та якостей, з подальшим їх аналізом та емоційним реагуванням. У результаті цього магістранти мали можливість усвідомити рівень розвитку власних професійно важливих якостей, тобто усвідомити образ "Я-реальне".

На пошуковому етапі ми надавали магістрантам підтримку в пошуках шляхів саморозвитку за рахунок перегляду та аналізу кінофільмів з подальшим їх аналізом (наприклад, фільму "Місто мертвих поетів"), обговорення власних проблем, пов'язаних з професійним становленням. Результатом цього стало визначення орієнтирів професійного саморозвитку, уточнення образу "Я-професійне-нормативне".

Проектувальний етап педагогічної підтримки полягав у створенні магістрантами проектів професійного саморозвитку. Відбувався він у процесі участі в організаційно-діяльнісній грі. Результатом проходження цього етапу було створення магістрантами власних проектів професійного саморозвитку.

На четвертому – діяльнісному – етапі педагогічна підтримка здійснювалася з метою надання магістрантам допомоги при реалізації розроблених проектів. Оскільки в процесі діяльності зустрічаються непередбачені перепони та труднощі, то зрозуміло, що магістрантам необхідно було мати можливість звернутися до колег, які могли б поділитися власним досвідом, підтримати та надихнути на подальшу діяльність. Ця можливість саме і надавалася співробітниками Лабораторії шляхом організації рефлексивного середовища з метою здійснення педагогічної підтримки. Результатом проходження цього етапу було здійснення реальних дій, спрямованих на професійний саморозвиток магістрантів, а отже, і поступова реалізація власних проектів.

Рефлексивний етап педагогічної підтримки давав змогу магістрантам проаналізувати власні дії та відкорегувати проекти залежно від ситуації або власних орієнтирів. Результатом цього стало усвідомлення магістрантами своїх дій, спрямованих на реалізацію проектів, усвідомлення власних помилок при їх реалізації та корекція або уточнення проектів професійного саморозвитку.

У результаті проходження всіх зазначених етапів майбутніми викладачами ВНЗ нами було виявлено суттєве підвищення

рівня розвитку професійної самосвідомості, що дає підстави стверджувати, що цей вид організації процесу професійного розвитку майбутніх викладачів ВНЗ є ефективною його педагогічною умовою.

IV. Висновки

Таким чином, педагогічна підтримка є ефективним засобом (хоча й не єдиним) професійного розвитку майбутніх викладачів вищого навчального закладу, зокрема їхньої професійної самосвідомості. У подальших дослідженнях плануємо більш детально розкрити сутність етапів педагогічної підтримки та її методичне забезпечення.

Література

1. Авдєєва І. Модель організації особистісно зорієнтованої педагогічної освіти / І. Авдєєва // Психологія і суспільство. – 2008. – № 1. – С. 127–129.
2. Анохина Т.В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т.В. Анохина // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 63–81.
3. Бедерханова В.П. Педагогическая поддержка индивидуализации ребенка / В.П. Бедерханова // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 39–50.
4. Бубела Т. Що ж таке якість товару? / Т. Бубела, Т. Бойко, П. Столярук // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2005. – № 4 (35). – С. 51–54.
5. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О.С. Газман // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 6–33.
6. Газман О.С. Потери и обретения в воспитании после 10 лет перестройки / О.С. Газман // География в школе. – 1997. – № 4. – С. 48–58.
7. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія / О.І. Гура. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. – 332 с.
8. Крилова Н.Б. Педагогическая, психологическая и нравственная поддержка как пространство личностных изменений ребенка и взрослого / Н.Б. Крилова // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 92–103.
9. Михайлова Н.Н. Свободоспособность как результат развития субъектности ребенка в процессе педагогической поддержки / Н.Н. Михайлова // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 51–57.
10. Михайлова Н.Н. К истории идеи педагогической поддержки / Н.Н. Михайлова, С.Д. Поляков // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 58–63.
11. Моделирование социально-психологических систем: теоретико-прикладный аспект : монографія / [В.Й. Бочелюк, С.А. Білоусов, Т.А. Гришина та ін. ; за ред. В.Й. Бочелюка]. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 312 с.

12. Остапчук О.Є. Синергетичний потенціал авторського проектування педагогічних систем / О.Є. Остапчук // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2008. – № 2 (59). – С. 86–100.
13. Семиченко В. Психологические проблемы формирования профессиональной идентичности студентов в процессе получения второго образования / В. Семиченко // Післядипломна освіта України. – 2006. – № 2 (9). – С. 26–33.
14. Туриніна О. Проблеми особистісно-професійного розвитку майбутнього психолога / О. Туриніна // Соціальна психологія. – 2008. – № 4. – С. 130–135.

Донченко І.А. Педагогічна підтримка в системі засобів розвитку професійної самосвідомості майбутніх викладачів ВНЗ у процесі магістерської підготовки

Анотація. У статті розкрито сутність педагогічної підтримки професійного розвитку майбутніх викладачів вищого навчального закладу у процесі магістерської підготовки. Визначено її предмет, мету, завдання та методи реалізації. Подано власний досвід організації педагогічної підтримки з метою розвитку професійної самосвідомості магістрантів у процесі їхньої підготовки до професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічна підтримка, професійна самосвідомість, професійний розвиток, магістрант, магістратура, індивідуалізація.

Донченко И.А. Педагогическая поддержка в системе средств развития профессионального самосознания будущих преподавателей вузов в процессе магистерской подготовки

Аннотация. В статье раскрыта сущность педагогической поддержки профессионального развития будущих преподавателей высшего учебного заведения в процессе магистерской подготовки. Определено ее предмет, цель, задачи и методы реализации. Представлено собственный опыт организации педагогической поддержки с целью развития профессионального самосознания магистрантов в процессе их подготовки к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, профессиональное самосознание, профессиональное развитие, магистрант, магистратура, индивидуализация.

Donchenko I. Pedagogical support in the system of professional self-consciousness development means for future high school teachers during master's training

Annotation. In article the essence of pedagogical support of professional development of the future teachers of a higher educational institution in process preparations is opened. It is defined its subject, the purpose, problems and realisation methods. It is presented a private experience of the organisation of pedagogical support for the purpose of development of professional consciousness master in the course of their preparation for professional work.

Key words: pedagogical support, professional consciousness, professional development, the master, a magistracy, an individualization.